

KAZIMIERZ CZACHOWSKI

MARJA
RODZIEWICZÓWNA

NA TLE SWOICH POWIEŚCI

*O ziemi!... Szczęśliwy, kto cię ukochał,
pan wielki, kto na zagonach twoich żywot zbędzie.*

„Z głuszy“

Kolekcja
Emila Kornasia

P O Z N A Ń

WYDAWNICTWO POLSKIE
R. WEGNER

TREŚĆ ROZDZIAŁÓW

Str.

I. Poczytność Rodziewiczówny a współczesna krytyka literacka. Zdolność tworzenia mitów jako zaspokojenie tęsknoty do bohaterstwa. Rodziewiczówna i jej epoka. Działalność literacka jako służba narodowa. Głos Lutosławskiego. Mit pracy fizycznej i wiara w ożywczą moc przyrody. Rodziewiczówna a Weyssenhoff 7

II. Sąd Feldmana. Droga rozwojowa czytelnika. Rodziewiczówna a Orzeszkowa. Głosy Boya-Żeleńskiego (Rodziewiczówna a Corneille) i A. G. Siedleckiego. Kult heroizmu. Echa Rodziewiczówny u Marji Dąbrowskiej. Znaczenie twórczości Rodziewiczówny jako zjawiska społeczno-kulturalnego. List jubileuszowy Henryka Sienkiewicza 11

III. Życiorys Rodziewiczówny. Dzieciństwo i młodość. Wpływy wychowawcze otoczenia. Samodzielna praca na roli. Twórczość literacka. Działalność społeczna. Rodziewiczówna u siebie. Dwa jubileusze. Zadanie tej książki 21

IV. Ruchliwość umysłu Rodziewiczówny. Różnorodność motywów i środowisk. Obrona narodowego stanu posiadania. Cenzura rosyjska. Światła i cienie. Charakterystyczne postaci Rodziewiczówny. „Straszny dziadunio“. Dwaj bracia jako przedstawiciele dobra i zła. Rodziewiczówna a Jack London. Hieronim Białopiotrowicz jako niepełny poprzednik Judyma z „Ludzi bezdomnych“ Żeromskiego. Skłonność Rodziewiczówny do wątków sensacyjnych . . 29

V. „Dewajtis“. Typowy utwór autorki. Oceny Br. Chlebowskiego, P. Chmielowskiego i H. Gallego. Wzrastanie poczytności „Dewajtisa“. Marek Czerthan i jego następcy. Bogumił Niechcic z powieści Dąbrow-

skieję. Patriotyzm. Bohaterstwo dnia powszedniego. I inne postaci powieści. Ocena etyczna, jako podstawa poglądu na świat. Myśl chrześcijańska, miłość ziemi rodzinnej i kult pracy. Pełnia charakteru dodatniego. Pozytywizm czynu i romantyzm uczucia	35
VI. Nawrócenie syna marnotrawnego. „Szary proch“. Wieś żmudzka. Psychologia. Charakterystyka zdrady Judaszowej. Wpływ <i>Orzeszkowej</i> . Postać Marcinka wybitną pozycją w polskiej literaturze patriotycznej. Opisy przyrody. Artyzm	43
VII. Hościowa płodność w pierwszym okresie twórczości Rodziewiczówny. „Farsa panny Heni“. Motyw poczucia honoru. „Między ustami a brzegiem pułahu“. „Kwiat lotosu“. Demonizm nauki. Nihilizm. Bezpłodność maczytelstwa. Wyższość idealizmu. Rozległość perspektyw myślowych i niewyzyskane możliwości twórcze. Idea naprawy dusz. Obowiązek wobec kraju i ziemi rodzinnej	49
VIII. Motyw ubogiej krewnej. „Ona“. Mit ofiarnej miłości kobiecej. Kostusia z powieści Rodziewiczówny a „Czarna Róża“ Jana Wiktora	55
IX. Arystokracja i jej kosmopolityzm. „Nieobecni“ Chłonińskiego. „Sprawa Dołęgi“ Weyssenhoffa a „Błękitni“ Rodziewiczówny	59
X. „Nowele“ i „Obrazki“. Bujność i pomysłowość wyobraźni. Umiejętność budowy powieściowej. Zrozumienie dla uroku włości. Pokrewieństwo z Londinem. Domniemane wpływy literackie. Humor. Dydaktyzm. Sens moralny. „Czarny bóg“. Oko prorocze. Nowa aktualność treści	65
XI. Ciemnota wsi białoruskiej. „Hrywda“. Naturalizm opisu. Znachor Czyruk jako uosobienie demonizmu zła. Folklor. Wieś ruska a dwór polski. Apologia pracy mięśniowej. Obraz rzeczywistości „Hrywdy“ w świetle późniejszych doświadczeń dziejowych. Warunki cenzuralne a krzywdząca autorkę krytyka	71

Str.

XII. Syberja a życie polskie. Śladami „Anhellego“. „Anima vilis“. Choroba nostalgii. Pierwotność życia. Przejęskrawienie wątków sensacyjnych. Związki myślowe z „Powieścią o Udałym Walgierzu“ Żeromskiego i z nową rzeczywistością polską. Typ kobiety-pracownicy. „Pożary i zgłiszczą“. Łączność fabuły z „Dewajtisem“	77
XIII. Satyra na ziemiaństwo galicyjskie: „Jaskółczym szlakiem“. Humor. Plastyka charakterystyk. Echa w twórczości Weyssenhoffa. Typ emancypantki. Uproszczenia psychologiczne	83
XIV. Poglądy Rodziewiczówny na cele i zadania sztuki. „Na fali“ i „Jerychonka“. Demonizm pieniądza. Uprowadzenie do miasta. Idea zdrowia moralnego	87
XV. Odtwórczyni krajobrazu poleskiego. Świat zwierząt. „Z głuszy“. Przypowieść o pszczołach. Jan Wiktor a Rodziewiczówna. Parabolizm. Obiektywizm w opisach przyrody. Człowiek jako źródło nastroju. „Na starej choinie“ jako zapowiedź „Lata leśnych ludzi“. Antropomorfizacja. Pochwała rolnika i jego pracy. „Ryngraf“. Romantyzm faktury nowelistycznej. Motyw honoru. Akcenty pacyfistyczne.	93
XVI. „Na wyżynach“. Rodziewiczówna a Gruszecki. Sugestywność wizji artystycznej. Braki przedmiotowe. Zagadnienie rzemiosła literackiego i dyscypliny kulturalnej. Świat robotniczy. Polacy i Niemcy. Myśl chrześcijańska a materializm socjalistyczny. Doktor Kryszpin a Judym z „Ludzi bezdomnych“ Żeromskiego. Obowiązek poszanowania władzy. Franciszkanizm Rodziewiczówny. Mit misji apostołskiej. Rodziewiczówna a Hauptmann. Wyżyny poznania religijnego	101
XVII. „Klejnot“. Tradycja jako bodziec cnót moralnych. Ideał siły wytrwania na kresowej placówce. Idea szlachectwa. Szlachta „okoliczna“. Jej zwyczaje, obyczaje i charaktery. Lud białoruski. Dodatnia postać znachora Ułasa. „Klejnot“ a „Hrywda“.	

Str.

	Str.
Marek Czertwan a Szymon Łabędzki. Ziemiaństwo kresowe. Siła ziemi. Aktualność „Klejnotu“ jako powieści ziemiańskiej	107
XVIII. Zagadnienie emancypacji kobiet. Niezależność pracy a tradycjonalizm. „Kądział“. Rodzinne zadania kobiety. Siła kochania. Mądrość życiowa .	111
XIX. Obrona młodego pokolenia przed grożącym mu wynarodowieniem. Od „Strasznego dziadunia“ Rodziewiczówny do „Urody życia“ Żeromskiego, „Barcikowscy“. Czciiciel potęgi i droga kariery. Dwaj bracia. Dzieci w utworach Rodziewiczówny. Symboliczny motyw legendy rodzinnej. Wyrok i przebaczenie .	115
XX. Mity bohaterskiej wytrwałości w pracy codziennej. Fanatyzm miłości ziemi i przyrody. Mit egoistycznej namiętności w „Magnacie“. Postać demonicznej kokietki w wielkim stylu. Zmysł estetyczny Rodziewiczówny. Czynniki artyzmu Rodziewiczówny. Powieści Rodziewiczówny a sagi nordyjskie i literatura skandynawska. Wewnętrzna organizacja duchowa Rodziewiczówny i jej przynależność do ziemi litewskiej	119
XXI. Rodzina w ideologii Rodziewiczówny. Współczesny rozstrój życia rodzinnego. Niedobre miłości i niedobre małżeństwa. Wadliwość wychowania kobiety. Rodziewiczówna a Zapolska. „Nieoswojone ptaki“. Walka o człowieka w kobiecie i o prawa ludzkie dla kobiety. Rodziewiczówna a Boy-Zeleński. Śmiałość i odwaga Rodziewiczówny. „Wrzos“. Panna-mężatka. Prawa uczucia. Wieś a miasto .	123
XXII. Mit miłości ofiarnej w „Macierzy“. Echa „Chama“ Orzeszkowej. Magda z „Macierzy“ a indyjska Sita. Piękno uczucia miłosnego. Siostrzane dusze Magdy u Jana Wiktora .	131
XXIII. Dydaktyzm. Przypowieści, bajki i alegorie. Pokrewieństwo z twórczością ludową. Idea Boga. Bóg i człowiek. Religijny pogląd na świat. Wzniosłość atmosfery moralnej. Budzenie sumień ludzkich. Człowiek jako zagadnienie etyczne. Związek człowieka z	

	Str.
ziemią i środowiskiem rodzinnym i społecznym. Idea wędrówki dusz. Prawo pisane a prawo ducha. Drugi okres twórczości Rodziewiczówny od „Nieoswojonych ptaków“. Miłosierdzie. „Światła“ i inne nowele. Przypowieści moralne i obyczajowe obrazki wiejskie. Rodziewiczówna jako nowelistka. Utwory alegoryczne	135
XXIV. „Czahary“. Kobieta jako rzeczniczka sprawy utrzymania ziemi. Ginąca rasa panów. Romanetyczny typ włóczęgi. Krajobraz poleski. Humor .	141
XXV. „Ragnarök“. Fanatyzm prawdy i prawości. Obraz świata arystokratycznego. Krytyka ziemiaństwa. Korona a Litwa. Rozstrój rodzinny i społeczny. Kler a chrześcijaństwo. Bezdroża cywilizacji. Shakespeare i Sully Prudhomme w utworach Rodziewiczówny. Niziny społeczne. Ksiądz Michał jako mit miłosierdzia chrześcijańskiego. „Ragnarök“ a „Kwiat lotosu“. Pesymizm wobec nędzy życia miejskiego	145
XXVI. Przypowieść ewangeliczna o jawno-grzesznicy. „Joan VIII. 1—12“. Dwa światy. Gedras wcielaniem krzywdy społecznej. Rodziewiczówna a Prus. Idea chrześcijańska. Rodziewiczówna a Zapolska .	151
XXVII. „Byli i będą“. Syntetyczny wyraz poglądów Rodziewiczówny. Tradycja narodowa i religijna. Praca na roli i miłość ziemi kresowej. Gromada jako zbiorowy bohater historyczny powieści. Tajemnicza postać emisariuszki. Marszałkowa z Grel. Rozległość tła powieściowego. Martyrologia ludu unickiego. Przekrój ogólnej struktury społecznej w dobie po powstaniu styczniowym. Wiara w przyszłość i w utajone siły narodu. Tendencja jako składowy czynnik tworzywa epickiego. Realizm opisu .	155
XXVIII. „Rupiecie“, „Czarny chleb“ i inne nowele. „Atma“ jako synteza filozoficzna Rodziewiczówny: Bogiem wrócić do Boga. Alegoryczność i symbolizm. „Barbara Tryznianka“. Satyra na ziemiaństwo. Sensacyjność fabuły w drugiej części powieści .	159

XXIX. „Lato leśnych ludzi“. Genealogia duchowa Rodziewiczówny. Arcydzieło Rodziewiczówny. Mit religijno-filozoficzny. Las i przyroda. „Lato leśnych ludzi“ a inne poematy puszczy. Rodziewiczówna a Kipling. Stosunek Rodziewiczówny do łowiectwa. Kult pracy i miłosierdzia. Rodziewiczówna a Dygasiński. Człowiek na tle przyrody. Idealizm Rodziewiczówny. Powieść harcerska. Obrazy przyrody. Świat zwierząt. „Leśny“ człowiek. Epika i liryzm. Artyzm. Patryjotyzm. Realizm życiowej prawdy. Idealistyczny obraz rzeczywistości. Znaczenie baśni. Credo twórcze Rodziewiczówny 165

XXX. Działalność filantropijno-humanitarna Rodziewiczówny. Postawa Rodziewiczówny wobec wojny. „Wrażenia i przeżycia (Lato 1915)“. „Florjan z Wielkiej Hłuszy“. Głosy krytyki o potrzebie rewizji poglądów na twórczość Rodziewiczówny. Drobne utwory. Świętych obcowanie w „Tajemniczym medaliku“ i w „Dwóch radach“ 177

XXXI. „Niedobitowski z granicznego bastjonu“. Zagadnienie kresów wschodnich. Niedola ziemiaństwa kresowego. Głos „wydziedziczonych“. Satyra na biurokracyzm. Niepokonany optymizm. „Gniazdo Białozora“. Związek z „Dewajtisem“. Przerost tendencji. Filozofja pracy. Etyczny pogląd na świat. Ostatni Mohikanie. „Gniazdo Białozora“ Rodziewiczówny a „Dzień dzisiejszy“ Kossak-Szczuckiej . . . 189

XXXII. Romantyzm a realizm. Bezdroża mitów romantycznych. Apoteoza regionalizmu. Cierpiętnictwo niewoli. Trwale znaczenie parenetyczne dzieł Rodziewiczówny. Ideologia mitów Rodziewiczówny. Różnorodność środowisk i motywów. Odwaga myśli i śmiałość spojrzenia. Znaczenie Rodziewiczówny w literaturze polskiej. Baśniowość i poczytność jej utworów 197

Bibliografia utworów i ważniejsza literatura o M. Rodziewiczównie 203